

V. OLVASÓSZOLGÁLAT

A Könyvtár „*Athenaeum az Interneten*” című TÁMOP pályázatában, a könyvtári szolgáltatások fejlesztése és népszerűsítése kapcsán két olyan feladat is volt, amelyet a Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály munkatársai végeztek el. Egyrészt rendszeres könyvtárhasználati kurzusokat szerveztek, melyekhez hét különböző tematikát dolgoztak ki. A programokat tavasszal és ősszel előre meghirdették szórólapjaikon, honlapjukon, és eljuttatták a felsőoktatási intézmények és középiskolák oktatóihoz, ill. tanáraihoz. Ezeket a kurzusokat a jövőben is folytatni kívánják. (A munkacsoport tagjai: Haffner Rita, Sallai Ágnes, Szegedi Nóra, Tömöry Pál.)

Elkészítették a *MINERVA – könyvtári kisokos* nevű online oktatócsomagot, amely a <http://minerva.mtak.hu/> címen érhető el. Ez szintén a könyvtári források és eszközök használatához kíván gyakorlati segítséget nyújtani, rövid oktatófilmekkel, keresési példákkal, fogalomtárral és gazdag linkgyűjteménnyel a könyvtári és tudományos világból. (A munkacsoport tagjai: Horváth Hajnalka, Kapus Erika, Nagy Erika, Tömöry Pál.) A kurzusok és az oktatócsomag segíti a tájékozódást és a kutatást, az egyetemi tanulmányoktól egészen a tudományos publikálásig. Emellett munkatársaink részt vállaltak a könyvtárismertető kiadvány elkészítésében is.

Az olvasói géppark bővülésével növekedtek az igények és a feladatok is; ezek megoldásában az Informatikai Osztály működött közre. Olvasóink kényelme érdekében 2011-ben a Könyvtár rövidebb nyári szünetet tartott, mint a korábbi években: hat hét helyett csak négy hétig volt zárva, és két hétig rövidített nyitva tartással működött.

1. Olvasóforgalom, kölcsönzés

2011-ben a könyvtár regisztrált használóinak száma 4.780 volt; közülük a könyvtárat aktívan használók száma 3.812 fő. Az év során 681 új beiratkozót regisztráltunk; 260 napi olvasójegyet, 565 regisztrációs jegyet és 117 öt alkalomra szóló látogatójegyet állítottunk ki. Ez utóbbi, amelyet tavaly vezettünk be, népszerű volt olvasóink körében, sokan választották ezt a napijegy helyett. Beiratkozási díjakból idén nettó 2.823.000 Ft bevételünk volt.

A központi olvasótermet és a 2010 decemberében megnyitott digitális dolgozószobát olvasóink 30.325 alkalommal vették igénybe (ebből a digitális dolgozószoba forgalma: 1.445 látogatási alkalom). A kikölcsönzött dokumentumok száma a tavalyihoz

használó: az év során 16.780 könyvet kölcsönöztek. A helyben kölcsönzés (raktári kérés olvasótermi használatra) csökkent: olvasóink 133.052 könyvet és folyóiratot kértek helyben használatra. A szabadpolcos állomány dokumentumait becslésünk szerint kb. 16.650 alkalommal vették kézbe. Továbbra is népszerű az on-line dokumentum-előkészítés: naponta 10-15 kérés érkezik ebben a formában.

A használók tudományos fokozat és foglalkozás szerinti megoszlása (%)

	Könyvolvasó	Folyóirat olvasó
MTA rendes és levelező tagja	1,2	1,0
Egyetemi tanár, tudományok doktora, kandidátus	35,1	19,4
Egyetemi oktató	4,3	22,5
Tudományos kutató, PhD hallgató	13,1	19,4
Nem főfoglalkozású kutató	16,1	19,4
Egyetemi hallgató	24,1	15,5
Egyéb	6,1	2,8
	100,0	100,0

Az állomány használatának megoszlása szakok szerint (%)

Szakcsoport	Könyv	Folyóirat
0 általános művek	1,3	3,2
1/2 filozófia, pszichológia, vallás	17,2	8,0
3 társadalomtudomány	8,8	10,4
5 természettudomány	1,5	11,5
6 alkalmazott tud.	1,8	9,3
7 művészetek	5,2	6,2
80 nyelvtudomány	8,6	15,8
82 irodalomtudomány	30,5	11,8
9 földrajztudomány, régészet, történettudomány	25,1	23,8
Összesen	100,0	100,0

2. Különgyűjtemények olvasói

A Kézirattárnak 343 beiratkozott olvasója volt, akik 1.349 könyvtári használat során 67.076 dokumentumot használtak.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében továbbra is kiemelten nagy volt az érdeklődés az Akadémia kis-, ill. nagygyűléseinek jegyzőkönyvei, hivatali (RAL) iratai, Kosztolányi Dezső kéziratai, valamint a Történettudományi Bizottság másolatgyűjteményének olasz oklevelei iránt, de Arany János levelezését, Reguly Antal jegyzeteit, Balázs Béla és Szabó Lőrinc kéziratait is sokan tanulmányozták.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményét a következő nevesebb olvasók vették igénybe: Ács Tibor (MTA doktora), Adamik Tamás (MTA doktora), Benkő Samu (az MTA külső tagja), Bojtár Endre (MTA doktora), Dávidházi Péter (MTA levelező tagja), Domokos Mátyás Zoltán (MTA doktora), Erdélyi István (MTA doktora), Heltai János (MTA doktora), Honti László (MTA rendes tagja), Horváth Iván (MTA doktora), Kabdebó Lóránt (MTA doktora), Korompay János (MTA doktora), Madas Edit (MTA doktora), Miskolczy Ambrus (MTA doktora), Pléh Csaba (MTA rendes tagja), Ritoók Zsigmond (MTA rendes tagja), Szegedy-Maszák Mihály (MTA rendes tagja), Szűcs András (MTA levelező tagja), Várkonyi Ágnes, R. (MTA levelező tagja).

Külföldi kutatók: Clark, Jonathan P. (Concordia College of the Evangelical Lutheran Church in America), Dinca, Adinel Ciprian (Román Tudományos Akadémia), Magina, Adrian (Muzeul Banatului Montan Resita), Ivshin, Leonid (Udmurt Institute of History, Language and Literature), Vashchenko, Mihail (Institut of Slavic Studies, Moszkva).

A Kézirattár honlapjai közül a legtöbben a Radnóti Miklós-honlapot nézték meg (29.268 látogató), de szép számban volt látogatója a többinek is: Carbo (10.119), Pápai Páriz Ferenc (9.546), Bolyai (6.207).

A Mikrofilmtárnak 523 távhasználója, 1.036 személyes (megrendelő + helyben olvasó + kölcsönző) látogatója volt, ebből 15 kölcsönző, 96 beiratkozott olvasó, akik 485 alkalommal 1.225 dokumentumot kutattak helyben. Sokan kutatták a Keleti Gyűjtemény (Goldziher levelezés, Kaufmann Gyűjtemény stb.) anyagait. Idén kiemelten érdeklődtek a magyar és latin nyelvű kéziratok iránt. A különgyűjtemények anyagaiból a magyar olvasók mellett erdélyi, japán, kanadai és német kutatók is dolgoztak.

A Keleti Gyűjtemény olvasótermét olvasóink 6.409 alkalommal vették igénybe és 22.098 könyvet, folyóiratot, illetve kéziratot tanulmányoztak. Az olvasók többsége felsőbb évfolyamos egyetemista és PhD hallgató volt, de a Gyűjtemény rendszeres olvasói között nagy számban található az MTA tagjai és doktorai is. Külföldről nemcsak levélben fordultak hozzánk unikális kéziratainkkal kapcsolatos kérésekkel, hanem gyakran személyesen is a Gyűjteményben kutattak külföldi tudósok Izraeltől Kínáig.

Kiugróan magas a látogatottsága a Keleti Gyűjtemény digitális honlapjainak, így a kéziratokat teljes terjedelmükben tartalmazó Kaufmann-gyűjteménynek (15.223/62.091), amelynek tavaly közel 2.500 visszatérő olvasója volt. Változatlanul igen népszerű a Csoma-gyűjtemény (9.069/23.153), de az októberben megnyílt Műtefferrika-honlap is magas látogatottságnak örvend (518/1989) (zárójelben a látogatók, illetve a letöltés száma).

3. Tájékoztatás

A Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály munkatársai személyesen, telefonon, hagyományos és elektronikus levélben adnak tájékoztatást olvasóinknak és a hozzánk forduló érdeklődőknek. A technikai jellegű kérdések (általános információ a könyvtár, ill. a könyvtári rendszer használatáról, szolgáltatásairól, ezekkel kapcsolatos felvilágosítás, ügyintézés) száma - a tavalyi évhez hasonlóan - 7.600-ra becsülhető; hosszabb kutatást igénylő referenz kérdés 2.256 volt.

A Könyvtár megújult honlapján már lehetővé vált, hogy olvasóink feliratkozzanak elektronikus hírlevelünkre; ennek segítségével gyorsan és időben tájékozódhatnak pl. a különféle online adatbázisok ideiglenes eléréséről, új beszerzésű külföldi könyveinkről (ezek listáját idén 10 alkalommal tettük közzé). Könyvtárunk kiadványainak árusításából, amely szintén az osztályunk feladata, 2011-ben nettó 139.000 Ft folyt be.

A Keleti Gyűjtemény kiadványai közvetlenül a Gyűjteményben is megvásárolhatóak, helyi értékesítésükből 64.410 Ft bevétel származott. A Keleti Gyűjtemény továbbra is rendszeresen, tematikus bontásban, a honlapon teszi közzé új beszerzésű külföldi könyveit. Ezen kívül a Gyűjtemény munkatársai személyesen, telefonon, hagyományos és elektronikus levélben adnak tájékoztatást az olvasóknak és a hozzájuk forduló hazai és külföldi érdeklődőknek.

A Kézirattárban személyesen és hosszabb időt igénylő *levélbeli* tájékoztatásban az alábbiak részesültek: A Friedrich Schlegel leveleinek kritikai kiadását készítő munkacsoport (Kritische Friedrich Schlegel-Ausgabe Mainz/Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften), VERMANEL-projekt, az MTA Titkársága Jogi és Igazgatási Főosztálya.

Az MTV1 március 15-ei *Nappali* c. műsorához az 1848-as forradalom- és szabadságharcral kapcsolatos dokumentumokat kutattunk fel a Kézirattár anyagából és tanácsainkkal segítettük a felvételt.

4. Használók képzése, oktatás

A Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály 2011-ben az alábbi 17 látogatói, ill. hallgatói csoportot fogadta (összesen 258 főt):

Kutató Diákok Országos Szövetsége tagjai (2 csoport),
ATALANTA Oktatási Központ hallgatói,
Magyar Táncművészeti Főiskola hallgatói (2 csoport),
ELTE BTK magyar szakos hallgatói,
Budai Ciszterci Szt. Imre Gimnázium diákjai,
KRE BTK angol szakos hallgatói,
ELTE BTK angol szakos hallgatói,
ELTE Gyakorló Általános és Középiskola tanulói (2 csoport),
Hild József Általános Iskola tanárai és tanulói,
Budapesti Horvát Óvoda, Ált. Isk., Gimn. és Diákotthon tanulói,
CEU Department of Medieval Studies hallgatói,
határon túli magyar könyvtárosok csoportja,
ELTE BTK francia szakos hallgatói,
Bolyai Műhely Alapítvány diákjai.

Látogatóink rövid áttekintést kaptak könyvtárunk történetéről és megismerkedhettek gyűjteményeinkkel és szolgáltatásainkkal. Emellett a TÁMOP pályázatunk keretében szervezett használó-képzési kurzusainkon 71 fő vett részt.

A korábbi évek hagyományai szerint a Keleti Gyűjtemény és a Kézirattár folytatta a bölcsész MA és PhD hallgatók szaktájékoztatását, illetve elősegítette kisebb szemináriumok helyben történő megtartását, amelyek a gyűjtemények kéziratos anyagára támaszkodtak. Ezek közül megemlítendő a CEU, a PPKE BTK, valamint az ELTE BTK több szakának diákcsoportja.

5. Könyvtárközi kölcsönzés

Könyvtárunk az ODR szolgáltató tagkönyvtáraként ebben az évben is jelentős részt vállalt a hazai gyűjtemények közötti dokumentum-ellátásban. A hozzánk beérkezett kérések száma 2.561 volt, (2010-ben 2.702), ezekből 1.621 kérés könyvekre, 940 kérés folyóiratokra vonatkozott. A könyvtárközi kölcsönzéssel kért másolatokat szinte kizárólag elektronikus formában szolgáltatottuk, munkatársaink több mint 10.000 oldalt küldtek szkennelt formában

partnereinknek. Emellett 68 kérést az online előfizetéses adatbázisok PDF formátumú cikkeinek elküldésével teljesítettünk.

Az olvasóink számára indított könyvtárközi kölcsönzési kérések száma jelentősen, csaknem 30%-kal nőtt: 690 db volt (2010-ben 539 db). Ezek közül 197-et külföldi könyvtárártól, 493-at hazai gyűjteményekből kértünk. A belföldi kérések számának növekedését sajnós részben a Könyvtár saját könyvbeszerzéseinek csökkenése okozza. Ebben az évben is folytattuk a kedvezményes külföldi könyvtárközi kölcsönzést: egy-egy olvasó öt kötetet kérhetett 50%-os áron, 2.250 Ft-ért; idén 60 olvasónk élt ezzel a lehetőséggel. A kölcsönzési díj felét a Könyvtár fizette, ez nettó 326.000 Ft volt.

A könyvtárközi kölcsönzés számadatai 2011-ben (dokumentumok, db)

Kérés	Szám	Teljesítés	Eredeti	Nyomtatott	Elektronikus
beérkezett	2.561	adott	1.509	8	913
küldött	690	kapott	619	6	23

6. Raktározás, állományellenőrzés

2011-ben a Gyűjteményfeltáró Osztálytól 3.496 könyvtári egységet vettünk át raktározásra, ezek megoszlása a következő: 3.445 db könyv, 9 db CD-ROM, 9 db DVD, 9 db rekatalogizált könyv, 6 db térkép, ill. atlasz és 18 db Lieferung.

A 200.000-es raktári jelzetű könyvállományból 46 polcméternyi anyagot költöztettünk ki törökbálinti raktárunkba. Innen az év folyamán olvasói kérésekre és retrospektív feldolgozásra is szállítottunk be anyagot. A törökbálinti raktár éves forgalma mintegy 10.400 könyvtári egység volt; a beküldött dokumentumok megoszlása gyűjteményi egységenként: az Olvasószolgálatra 4.282 db könyv, a Folyóirat-olvasóba 3.247 kötet folyóirat, a Keleti Gyűjteménybe 2.835 db könyv, a Kézirattárba 24 db disszertáció, a Levéltárba 317 levéltári doboz és 1.139 levéltári dosszié.

Júliusban megérkezett Törökbálintra az USA-ban elhunyt filozófus, Molnár Tamás hagyatéka: munkatársaink közel 100 polcméternyi könyvet és folyóiratot válogattak szét és helyeztek el a raktárban. Több hónapos munkát jelentett a nemzetközi csere céljaira tárolt állományból az időszak kiadványok (kb. 1.170 polcméter) apasztása és elszállításuk előkészítése, a megőrzendő példányok csomagolása, valamint a készletnyilvántartás módosítása. A Nemzeti Kaszinó korábban szakcsoportok szerint szétválogatott gyűjteménye visszakerült eredeti helyére. Habár a tervezett raktárbővítés 2011-ben sem valósult meg, a

felszabadult terület célszerűbb felhasználásával egyelőre megoldódtak raktározási gondjaink. Szeptemberben lecserélték a régi raktárrész elavult szellőztető-párásító berendezését; ezt követően a raktár páratartalma már megfelelő volt.

Az év során olvasóink által elvesztett könyvek (2 db) adatait átadtuk a Gyűjteményszervezési Osztálynak pótlásra, ill. törlésre.

7. Állományvédelem

Király utcai műhelyünk igyekszik valamennyi gyűjteményi egységünk kötészeti igényét teljesíteni. 2011-ben változatlan személyi összetétellel, a korábban kialakított ütemezés szerint, zökkenőmentesen folyt a munka. Összesen 2.331 könyv, ill. folyóirat kötése készült el, ezek kötésfajták szerinti megoszlása a mellékelt táblázatban látható. A két restaurátor végzettségű munkatárs ebben az évben 800 munkaórában 15 kötetet restaurált. A Könyvtár anyagi helyzete sajnos továbbra sem tette lehetővé a műhely berendezésének és gépeinek felújítását, ill. korszerűsítését, és a kötészeti alapanyagok beszerzése is csak szerény mértékben, a legszükségesebbekre szorítkozva volt megoldható.

A kötészeti műhely szolgáltatásai az egyes osztályok számára (db)

Kötésfajta	Olvasószolgálat	Folyóirattár	Keleti Gyűjtemény	Kézirattár	Összes
ragasztott	1.535	324	130	38	2.027
fűzött	46	0	28	1	75
csíkozott	0	198	0	0	198
gerincjavítás	14	0	2	0	16
restaurálás	9	0	6	0	15
téka	9	0	1	26	36
összesen	1.613	522	167	65	2.367

Megvalósult „Az MTAK Keleti muzeális értékű tibeti kéziratának és fanyomatainak állományvédelmére” című, 2010-ben elnyert pályázat felhasználása. 1.000.000 Ft-ot kaptunk, melyhez 429.000 Ft önrész járult, a munkálatokra 2011 tavaszán került sor. A pályázat lehetőséget teremtett arra, hogy az MTAK Keleti Gyűjteményében lévő, felbecsülhetetlen értékű muzeális tibeti kéziratok és fanyomatok egy további része szakszerű állományvédelemben részesüljön. A korábbi borítások nem biztosítottak pormentes védelmet, valamint műanyagból készültek, így önmagukban is veszélyeztették a dokumentumokat. Az

állományvédelemben részesített művek tárolását a Könyvtár egy külön helyiségben oldotta meg, ezáltal biztosítva megfelelő elhelyezésüket.

Megvalósult az NKA Könyvtári Kollégiumához 2010-ben restaurálásra benyújtott pályázat, melynek keretében 1.300.000 Ft-ot kaptunk, ehhez 30 % önrész, 558.000 Ft járult. A pályázatot a Kézirattár a Keleti Gyűjteménnyel közösen nyújtotta be, az összeget megosztva használtuk fel. A Keleti Gyűjtemény a pályázat keretén belül tibeti, török és arab kéziratokat, fanyomatokat és ősnymtatványokat restauráltatott. A Kézirattár és a Keleti Gyűjtemény közös restaurálási pályázata (pályázati azonosító: 2129/0162) 1.300.000 forintot nyert az NKA-tól. A Kézirattár NKA pályázati pénzből restaurálásra összesen 1.058.000 Ft-ot fordított. Az összegből 17. és 18. századi kéziratokat (köztük a Csíksomlyói prédikációs gyűjteményt, Veresmarti Mihály és Cserei Mihály kéziratok kötetét), 15-18. századi nyomtatványokat és Mohács előtti okleveleket restauráltattunk.

8. Reprográfia

Ebben az évben a Másoló Műhelyben 370 olvasói megrendelésre 42.570 db fénymásolat készült (2010-ben 51.488 db). Ezekből munkatársunk 10.367 db-ot az Infotec MPC 2030-as típusú készüléken, 32.203 db-ot a Nashua gépen készített. A könyvtári célokra készült másolatok száma 10.544 db (ez több mint kétszerese a tavalyinak); ebből 7.286 db hiányos kötetek pótlását vagy állományvédelmi célokat szolgált. Olvasóink idén már a műhelyben is rendelhettek szkennelést, ezzel az eljárással 1.097 felvétel készült. Színes fénymásolásra és nyomtatásra nem volt számottevő igény. A műhely teljes nettó bevétele 2011-ben 265.000 Ft volt.

A tavaly vásárolt két, kártyával működő önkiszolgáló másológépet olvasóink egyre inkább megkedvelték: az év során közel 100 kártyátadtunk el. Ezeken a gépeken nyomtatni és szkennelni is lehet, a megrendelhető szolgáltatásoknál kedvezőbb áron. (Ez is hozzájárult a Másoló Műhely bevételeinek csökkenéséhez.) A forgalmi adatok a következők: 14.477 nyomtatott, ill. fénymásolt oldal, 217.160 Ft értékben, és 10.118 szkennelés, 50.590 Ft értékben.

A kártyával használható készülékek mellett továbbra is biztosítottuk a készpénzes nyomtatást a folyóirat-olvasóban: ebben az évben itt 2.039 oldalt rendeltek látogatóink, ebből nettó 46.000 Ft bevételünk volt. Az olvasóteremben található, érmével működő önkiszolgáló másológépeken olvasóink 57.235 db másolatot készítettek. Idén 191 alkalommal

engedélyeztük saját digitális fényképezőgép használatát, egy-egy cikk vagy rövidebb könyvrészlet felvételéhez.

A 2010-ben elindított EOD (E-Books On Demand) szolgáltatást, bár több fórumon és formában is népszerűsítettük, sajnos nem sikerült megkedveltetni felhasználóinkkal. Részben a szolgáltatás hazai viszonylatban magas ára, részben a helyben elérhető olcsóbb reprográfiai lehetőségek is magyarázzák, hogy idén mindössze egy megrendelés érkezett ilyen igényes könyv-digitalizálásra.

A Kézirattárban helyben 6487 fénymásolat készült, ebből ÁFÁ-val együtt összesen 428.885 (173.885 Ft+850 EU) Ft bevétele származott.

A Keleti Gyűjtemény korlátozott mennyiségben, helyben is biztosít lehetőséget a kisebb reprográfiai igények azonnali kielégítésére, melyből nettó 34.995 Ft bevétel származott. Keleti Gyűjteményből származó kéziratok és könyvek Mikrofilmtárban készített szkenneléseiből, illetve a Gyűjtemény által kiadott felhasználási engedélyekből 990 EUR és 300 AUD bevétel folyt be a Könyvtár számlájára.

9. Fotótechnikai térítéses szolgáltatások

Felvételek száma

	2010	2011
Mikrofilm	0	0
Kisfilm	0	0
6x6 vagy színes felvétel	0	0
Digitális felvétel	7	11
Összesen	7	11

Másolatok száma

	2010	2011
Mikrofilm-másolat (m)	177	143
Fotókópia (nagyítás)	50	0
Elektrosztatikus nagyítás	735	1.555
Digitális (szkennelés)	7.933	3.245
Összesen	8.895	4.943

A megrendelésekből származó bevétel összege áfa nélkül: 836.904.- volt.